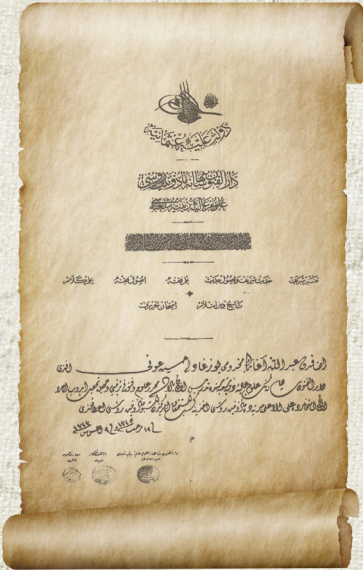

İÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlık Binası
(Abdülâtilif Suphi Paşa Konağı)
AÇILIŞI VE ULUSAL SEMPOZYUM

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'IN İLMÎ BİRİKİMİ

İÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlık Binası
(Abdüllatif Suphi Paşa Konağı)

AÇILIŞ ve SEMPOZYUM

**DÂRÜLFÜNUN
İLAHİYAT'IN İLMÎ BİRİKİMİ**

**15 MAYIS
SALI
2018**

ULUSAL SEMPOZYUM
DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'IN İLMÎ BİRİKİMİ
15 MAYIS 2018 SALI

10.00 - 10.30

Protokol Konuşmaları

Prof. Dr. Mürteza BEDİR

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi Rektörü

10.30 - 11:30

Açılış Paneli

Dârülfünun İlahiyat'ın Eğitim Tarihimizdeki Yeri

Moderatör Prof.Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Emre DÖLEN

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

11.30 - 12:30 / Ara

Sergi Açılışı

Konser

İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi Topluluğu Konseri

Şef: Doç.Dr. Erhan ÖZDEN

12.30 - 13:40

Birinci Oturum

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Hüseyin SARIKAYA

Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Merkez Hususî
Evrakı ve Eğitim Tarihi Açısından Önemi

Dr. Metin ÜNVER

Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nin İlk Yıllarındaki Öğrenci
Profili Üzerine Bir İstatistik Deneme

Dr. Muhammed Selman ÇALIŞKAN

Dârülfünun İlahiyat Tefsir Dersi Notları

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK

Dârülfünun İlahiyat Hocalarından
Abdülbâki Baykara

13.50 - 15.00

İkinci Oturum

Oturum Başkanı Prof. Dr. Mürteza BEDİR

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT

Dârülfünun İlahiyatta Okutulan Fıkıh Tarihi Dersleri

Dr. Nilüfer KALKAN YORULMAZ

Dârülfünun İlahiyat'ta Okutulan Hadis Tarihi Dersleri

Tuba YILDIZ

Dârülfünun İlahiyat'ta Okutulan İslam Tarihi Dersleri

Dr. Osman Sacid ARI

Dârülfünun İlahiyat'ta Tasavvuf Tarihi Dersi

Muhammed Yuşa YAŞAR

Dârülfünun İlahiyat'ta Kelam Tarihi Dersi

TEBLİĞ ÖZETLERİ

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT FAKÜLTESİ MERKEZ HUSUSÎ EVRAKI

Hüseyin SARIKAYA*

İstanbul Darülfünunu bünyesinde 1900-1914 ve 1924-1933 yılları arasında tedrisat hayatında rol alan ve "Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye", "Ulûm-ı Şer'iyye" ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki adıyla "İlâhiyyât Fakültesi", gerek kökeni gerekse faaliyetleri açısından yüksek öğretim tarihimiz açısından kıymetli bir yere sahiptir. Öğrenci ve öğretim üyelerinin büyük bir kısmının medrese kökenli olması ile yurtiçi ve yurtdışından çok sayıda öğrencinin tercih ettiği bir fakülte/şube sıfatını taşıması müessesenin bir yönünü teşkil ederken; mezunlarının dönemin din, eğitim ve hukuk sahasında aktif olarak görev almış olması bir başka yönüne işaret etmektedir. Öte yandan görkemli günlerini mazide bırakmaya başlayan medrese mensuplarını bir yandan kendi bünyesine katarken, bir yandan Edebiyat ve Hukuk fakülteleriyle tanıştırmaya başlaması, bu müessesenin eğitim-öğretim hayatımızda bir köprü vazifesini üstlendiğini de göstermektedir. Fakat medreselerin ıslahına girişildiği 1914 yılından iki büyük savaşın neticelendiği 1924'e kadarki devrede kapalı kalması, hususî arşiv vb. kayıtların dağınıklık ve kısıtlılığı, tasnif ve tavsif çalışmalarının yapılamamasından dolayı bugüne kadar merkez hususî evrakının gün yüzüne çıkarılmamış olması gibi etkenler şubenin/fakültenin tedris hayatına dair daha sıhhatli ve sarih bilgilere ulaşmaları noktasında araştırmacıları zorlamaktadır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi depolarında yıllardır atıl halde bırakılmış olan Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi'nin merkez hususî evrakı üzerine yaptığımız proje çalışmaları neticesinde elden geçerek tasnif ve tahlil edilen kıymetli defter ve evraklar gün yüzüne çıkarılmasıyla bu alandaki önemli bir boşluk kapanacaktır. Tebliğimizin ana konusunu teşkil eden bu kıymetli evraklar, 1913-14 ders yılında öğrencilerin ödemeleri gereken bedelleri listeler halinde gösteren ücûrât defterini (Edebiyat-113); 1914-19 yılları arasında Dârülfünûn-ı Şâhâne Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye ve Edebiyye şubelerinin çeşitli makamlara gönderdiği karar yazılarının hülasalarını gösteren defterini (Edebiyat-62); 1914-19 yılları arasında Dârülfünûn-ı Şâhâne Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye ve Edebiyye şubelerine çeşitli makamlardan gönderilmiş olan resmî yazıların hülasalarını gösteren defterini (Edebiyat-104); Ulûm-ı Dîniyye Şubesi'nin 1908-1911 yılları arası ile (Edebiyat-100) Ulûm-ı Şer'iyye Şubesi'nin 1911-1913 yılları

arasında (Edebiyat-105) gerçekleştirilen umumi imtihanlarda öğrencilerin aldıkları notları gösteren cetvelleri ihtiva eden defterini; Dârülfünûn İhtiyat (Hazırlık) Şubesi öğrencilerinin isim, aldıkları dersler ve imtihan notlarını gösteren defterini (Edebiyat-95); Dârülfünûn Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye/ULûm-ı Şer'iyye/İlahiyat Şubesi/Fakültesi'ne ait öğrenci künye defterlerini (Edebiyat-96, 97, 98, 107, 109, 112, 133, 134, 135, 136); İlahiyat Fakültesi'ne 1924 ve 1925 yıllarında kayıt yaptıran öğrencilerin derslere devam çizelgeleri ile notlarını gösteren cetveller, yine bu yıllarda eğitim veren eğitimcilerin künyelerine ve vazifelerine dair ayrıntılı bilgiler ihtiva eden müsvedde evrakları ve İlahiyat Fakültesi'ne ait bazı tahsisat ve masrafları gösteren çeşitli belgelerini (Edebiyat-64); 1913-14 ders yılı başlangıcında Ulûm-ı Şer'iyye Şubesi'ne dinleyici olarak kayıt yaptırmak üzere başvuranların durumları hakkında bilgi veren defter (Edebiyat-63) ile fakülteye girmeye hak kazananlara ait künye defterini (Edebiyat-102); İlahiyat Fakültesi'nin 1924 senesinde yeniden açılmasından 1933'da kapatılması sürecine kadarki dönemde gerek İstanbul Dârülfünûnu gerekse İlahiyat Fakültesi'nin tedrisatının niteliğine dair pek çok kıymetli belge suretlerini ihtiva eden Karar-Kayıt defterini (Edebiyat-143); 1903-1914 yılları arasında Ulûm-ı Şer'iyye Şubesi'nden mezun olanlara dair bilgileri ihtiva eden cetvellerin yer aldığı defteri (Edebiyat-60) ve 1913-14 ders yılı başında Ulûm-ı Şer'iyye Şubesi'ne kayıt yaptırmak üzere başvuranların künye bilgileri ile şubeye kabul durumlarını gösteren cetvellerin yer aldığı defteri (Edebiyat-65) kapsamaktadır. Zikrettiğimiz bu defter ve evrakların muhtevaları kabaca bir tasnifle bile ele alındığında ne derece yoğun verileri bünyesinde barındığını bize göstermekte ve ilk bakışta fakültenin tedrisat tarihi açısından önemi anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, bu müessesenin eğitim-öğretim hayatının adeta yaşayan tarihine ışık tutmaktadır. İlgili evraklar sayesinde öğrencilerin sosyo-ekonomik ve ilmî ahvali, fakültenin değişim sürecinde yaşadıkları, idari yapılanması, müfredatı, öğrencilerinin ve mezunlarının sayıları ile başarı dereceleri, ilmî teşkilatı, diğer resmî kurumlarla olan münasebeti, yüksek öğretim tarihimiz açısından fakültenin/şubenin hangi noktada yer aldığı vb. değişik sahaları ilgilendiren pek çok konunun aydınlatılmasında önemli bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla bu evraklar ve defterler, eğitim tarihi sahasında çalışma yapan/yapacak olan araştırmacıların başvurmaları gereken birincil kaynaklar arasında yer almaktadır.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, huseyin.sarikaya@istanbul.edu.tr

DÂRÜLFÜNUN İLÂHİYAT FAKÜLTESİ'NİN İLK YILLARINDAKİ ÖĞRENCİ PROFİLİ ÜZERİNE BİR İSTATİSTİK DENEMESİ

Metin ÜNVER*

II. Abdülhamid'in 25. cülus yıl dönümü münasebetiyle 1900 yılında daimi olarak açılan Darulfünûn-ı Şahane'nin şubelerinden Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi günümüzde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin temelini oluşturmaktadır. Bu döneme ait Künye ve İmtihan Defterleri ilk öğrencilerin eğitim seviyeleri, aileleri, ikametgâhları ile mezuniyet durumlarının tespitini mümkün kılmaktadır. Tebliğde, ilahiyat eğitimi almak isteyen ilk öğrenci grubunun mensup olduğu toplumsal sınıfın, eğitim ve mümkün olduğunca ekonomik seviyelerinin tespiti konusunda yürütülen daha geniş bir çalışmanın birinci kısmına dair veriler paylaşılacaktır. Çalışmanın tamamı bittiğinde 1900'den 1933 Üniversite Reformuna kadar olan sürede ilahiyat eğitimine talip olan öğrenciler hakkında mevcut kayıtlar dâhilinde bütüncül bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır. Tebliğde öncelikle çalışmada kullanılan defterler hakkında kısa bir tanıtımda bulunulacaktır. Sonra bu defterlerdeki verilerden yola çıkarak, ele alınan dönemde kayıt olan öğrenci sayısı, ayrılanlar ve mezun olanların sayısı, öğrencilerin hangi yol ile kabul edildikleri, doğum tarihleri ve yerleri ile babalarının meslekleri hakkındaki bulgular paylaşılacaktır. Söz konusu bulgulardan hareketle ilk öğrencilerin mensup oldukları toplumsal sınıf, yaş grubu ve başarı oranları gibi verileri içeren bir tablo ortaya konulmaya çalışılacaktır.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
munver@istanbul.edu.tr.

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT TEFSİR DERSİ NOTLARI

Muhammed Selman ÇALIŞKAN*

İstanbul Dârülfünûnu İlahiyat Fakültesi (1924-1933) ve bu fakültenin esasını teşkil eden Ulûm-ı Âliye-i Dîniyye Şubesi (1900-1908, 1908-1912) ile Ulûm-ı Şeriyye Şûbesi/Fakültesi (1912-1914)'nin eğitim müfredatında Tefsir dersi yer almaktaydı. Dersin, Dârülfünûn ders programlarında Tefsir (1900-1908), Tefsir-i Şerîf (1908-1914), Tefsir ve Tefsir Tarihi (1924-1928, 1931-1933), Tefsir (1928-1931), Tefsir Tarihi (1928-1931) şeklinde yer aldığı görülmektedir. 1900-1933 yıllarında muhtelif isimlerle verilen bu dersin müderrisleri ise Manastırlı İsmail Hakkı Efendi (1846-1912), Gürcü Saîd Efendi (?), Bergamalı Ahmed Cevdet Bey (1872-1926) ve Mustafa Şevket Bey (1878-1951) idi. Dârülfünûn'un herhangi bir şubesi/fakültesinde ders veren hocaların eserleri incelendiğinde bunların bir kısmının ders takrîrlerinden teşekkül ettiği görülmektedir. Bu eserlerin ilk sayfalarına düşülen kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla gönüllü bir veya birkaç talebe ders hocasının şahsî takrîr notlarını temin edip tertip ve tanzimini yaptıktan sonra tabettiriyor yahut notlar temize çekilmeksizin hocanın tuttuğu haliyle bastırılıyordu. Takrîrlerin basımında, şapograf baskı tekniğiyle mahtût nüshanın tıpkıbasımının yapılması veya matbaada tekrar dizilmesi şeklinde iki usulün takip edildiği görülmektedir. Manastırlı İsmail Hakkı'nın Dârülfünûn'da vermiş olduğu Tefsir dersinin herhangi bir takrîrine ulaşamadıysak da Dârülfünûn'daki vazifesinden evvel Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de verdiği Tefsir derslerinin takrîrlerinin "Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm" (1309/1892) ve "Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn" (1314/1896) adıyla basıldığı görülmektedir. İsmail Hakkı Efendi'nin bu ders notlarından Dârülfünûn'daki Tefsir derslerinde

de istifade etmiş olması muhtemeldir. Gürcü Saîd Efendi'nin ise herhangi bir Tefsir dersi takrîrine rastlayamadık. Bergamalı Ahmed Cevdet Bey'in Fakültede verdiği ders takrîrlerine gelince bunların "Tarih-i Tefsîr" (1340/1924), "Tefsir-i Şerîf" (1340/1924), "Sûretü's-Saff Tefsîri" (1341/1925), "Tefsîr-i Sûre-i Hucurât" (1341/1925) ve "Tefsir Tarihi" (1927) adlarıyla neşredildiği görülmektedir. Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi'nin son Tefsir hocası Mustafa Şevket Bey'in Fakülte-eden evvel görev yaptığı kurumlarda verdiği derslerin takrîrlerinden vücuda gelen eserleri ("Usûl-i Fıkıh", "Ferâiz Risâlesi", "Hulâsatü'l-Ferâiz", "Ahkâm-ı Vesâyâ", "Mufasssal Nazarî ve Amelî Ferâiz Dersleri") mevcutsa da İlahiyat Fakültesi'ndeki Tefsir dersi takrîrine dair herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşamadık. Bununla birlikte Fakülte görevine atandıktan (1926) sonra kaleme alarak tabettirdiği kaynaklarda zikredilen "Fatıha ve Diğer Bazı Sûrelerin Tercümelere" ile "Kâdı Beyzâvî ve Ebussuûd Arasında Bir Mukâyese" adlı iki eserinin Tefsir ders notlarınının bir kısmını oluşturduğunu tahmin etmekteyiz.

DÂRÜLFÜNUN HOCALARINDAN ABDÜLBAKİ BAYKARA (1883-1935)

Ali ÖZTÜRK*

Mevlevî şeyhi, şair, musikişinas, Farisî ve edebiyat muallimi olarak şöhret bulan Abdülbakî Efendi 1883'te Yenikapı Mevlevihane'sinde dünyaya gelmiştir. Babası 1908 yılına kadar Yenikapı Mevlevihane'sinin şeyliğini yürütmüş olan Mehmed Celeleddin Efendi'dir. "Darü't-tahsil" isimli husûî mektebe devam etmesinin yanı sıra devrin önemli kişilerinden özel dersler alarak çok iyi bir eğitim görmüştür. Ayrıca dergâh çevresindeki önemli isimlerden tasavvuf ve Mesnevî dersleri almıştır. Babasının 1908 yılında vefat etmesi üzerine Yenikapı Mevlevihane'sine postnişin olmuştur. 1909 yılında da Meclis-i Meşayih azalığına getirilmiş dokuz yıl bu görevini sürdürmüştür. Birinci dünya savaşına gönüllü olarak katılmışsa da hastalığı sebebiyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Abdülbakî Efendi 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar Yenikapı Mevlevihane'si şeyhi olarak görev yapmıştır. Müteakiben Fuad Köprülünün aracılığı ile Darülfünun Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinde Farsça dersleri vermeye memur edilmiştir. Darülfünunun İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesinden bir yıl sonra hocalık görevinden alınmıştır. Bu görevinin ardından çok az bir süre de Bakırköy Ermeni lisesinde Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Abdülbakî Efendi 28 Şubat 1935 tarihinde vefat etmiştir. Abdülbakî Efendi'nin Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuasında "İbn Seb'în" (Sayı:3 [1928], ss. 65-86), "Muhyiddin ve İbn Seb'în" (Sayı:3 [1928], ss.87-89) ve "Tevhit Kelimesinin Tarihî Safhaları", (Sayı:14 [1930], ss. 61-72) olmak üzere üç adet makalesi bulunmaktadır. Bundan başka Türkçe ve Farsça Şiirler yazmış olan Abdülbakî Efendi'nin şiirleri "Mahfel" "Osmanlı Tarihi ve Edebiyatı" dergilerinde yayımlanmıştır. Ayrıca "Enfâs-ı Bakî" isimli bir divanı bulunmaktadır.

---

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Sanatları ve Bölümü, a.ozturk@istanbul.edu.tr

DÂRÜLFÜNUN İLAHIYATTA OKUTULAN “FIKİH TARİHİ” DERSLERİ

Ahmet Hamdi FURAT*

1900 yılında kurulan Darülfünun Mazbatasında, bu müessesede tefsir, hadis, usûl-i hadis, fıkıh, usul-i fıkıh, ilm-i kelam, tarih-i din-i İslam derslerinin okutulacağı belirtilmiştir. Bu derslerden tefsir dersi, dört yıl boyunca haftada 3 saat okutulurken, tarih-i din-i İslam dersi haricindeki dersler haftada iki saat, tarih-i din-i İslam ise birinci yılda iki, kalan üç sene de ise haftada bir saat okutulmaktaydı. Haftada iki saat okutulan derslerden Fıkıh Usulü'nü Musa Kazım, Fıkıh Dersi'ni ise Alaiyyeli Ahmed Hamdi Efendi okutmaktaydılar. 1912'de Maarif Nazırı tarafından hazırlanan talimatnâmede ULûm-ı Şer'iyeye Şubesi takımlara ayrılmıştır. Bu takımlardan yer alan fıkıh takımında şu dersler yer almaktaydı: Usûl-i fıkıh, ilm-i hilâf, târîh-i ilm-i fıkıh, hikmet-i teşri. Bu dersleri veren hocalar şunlardır: Hikmet-i Teşri, Manastırlı İsmail Hakkı; Usûl-i Fıkıh, Hacı Hafız Said Efendi, Abdüllatif Efendi, Asım Efendi; Fıkıh, Sırrı Efendi, Hacı Hafız Said Efendi, Şakir Efendi; Hilaf, Şakir Efendi; Târîh-i Fıkıh, Kamil Efendi. 1914'de bu şube (ULûm-ı Âliye-i Dîniyye) kapatılmıştır. İslah-ı Medarisle kurulan Darü'l-Hilafeti'l-Âliyye medreseleri bünyesinde bugünkü lisans eğitimi şeklinde düşünülebilecek Âlî kısım olarak yer almaya başlamıştır. 1914'teki programda Târîh-i İlm-i Fıkıh birinci sınıfta bir saat olarak yer almaktaydı (fıkıh ve usul-i fıkıh dersleri ile birlikte) 1915, 1916, 1918, 1922'de ise bu ders yer almamıştır. Günümüzde yüksek lisans eğitime karşılık olabilecek Medresetü'l-Mütehassisin'de ise Fıkıh Şubesi için hazırlanan programda Usul-i Fıkıh, Fıkıh-ı Hanefi, Fıkıh-ı Mâlikî, Fıkıh-ı Şâfiî, Fıkıh-ı Hanbelî, Hilaf ve Cedel, Mukâyese-i Ahkâm dersi ile beraber (birinci ve ikinci sınıflarda), 1922'de Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh şubeleri için hazırlanan programda ise Fıkıh-ı Hanefi, Fıkıh-ı Mâlikî, Fıkıh-ı Şâfiî, Fıkıh-ı Hanbelî, Usûl-i Fıkıh, Hilâfiyyât ile birlikte Târîh-i Fıkıh dersi yer almıştır (birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda). Cumhuriyet Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesi ile İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Bu dönemde 1925-26, 1926-27, 1927-28, 1930-31 öğretim yıllarında fıkıh tarihi dersi ise dört sömestir olarak okutulmuştur. Burada Fıkıh Tarihi dersinin fıkıh branşındaki tek ders olduğunun, bir başka ifade ile usul-i fıkıh, fıkıh, ilm-i hilaf ve hikmet-i teşri derslerin olmadığı vurgulanması gerekir. Fıkıh tarihi dersi, 1924 tarihinde Seyyid Bey, daha sonra ise İzmirli İsmail Hakkı tarafından okutulmuştur.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, ahmetfurat@gmail.com

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'TA OKUTULAN HADİS TARİHİ DERSLERİ

Nilüfer Kalkan YORULMAZ*

Tevhid-i Tedrisat kanunu ile 1924'te açılan ve 1933'de kapatılan Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde herhangi bir inkitaya uğramadan verilen derslerden biri de Hadis ve Hadis Tarihi'dir. Üç yıllık temel ilahiyat eğitiminde dört sömestir olarak verilen bu ders, hadis ve hadis tarihi olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Hadis ve Hadis Tarihi derslerini 1924-1925 ve 1925-1926 senelerinde İzmirli İsmail Hakkı (ö. 1868-1946) ve 1926 yılından itibaren 1933 yılına kadar ise Hüseyin Avni Arapkirli (ö. 1864-1954) okutmuştur. Öncelikle bu tebliğde 1931-1933 yıllarında fakültenin dekanlığını da yapmış olan ve kelimacı olarak da bilinen İzmirli İsmail Hakkı'nın Hadis Tarihi ve yine kelimacı yönüyle meşhur olan Hüseyin Avni Arapkirli'nin Usûlu'l-Hadis ve Târîh-i İlm-i Hadis isimli eserlerinin içeriği ve yöntemi üzerinde durulacaktır. Nitekim bir kısmı ders notlarından müteşekkil olan bu kaynakların içeriğine bakıldığında Hadis Tarihi dersinin aynı zamanda Hadis ilminin usul ve edebiyat kısmını da kapsadığı görülmektedir. Dolayısıyla mezkur kaynaklardan hareketle bu tebliğde Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde okutulan hadis tarihi derslerinin içeriği ile yöntemine dair bilgi edinilmesi ve dersin muhtevasıyla fakültenin kuruluş amaçları arasındaki bağlantının belirlenmesi hedeflenmektedir.

---

* Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü,
n.kalkan87@gmail.com

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'TA TASAVVUF TARİHİ DERSİ

Osman Sacid ARI*

Tasavvufi düşüncenin kurumsallaşması sonucu tarikatların ortaya çıkarak tekkelerin yaygınlaşmasıyla, teorik bir ilim ve hayata aktarılmaya çalışılan bir pratik olarak tasavvuf tekkelerde öğretilen ve yaşanan bir ilim olmuştur. Osmanlı Devletinde sufiler tarafından yapılan cami vaazları ve belirli eserlerin mütalaası gibi hususlar bir kenara koyulursa, tekke dışında bir tasavvuf eğitimin gündeme gelmediği ve tasavvufun medrese müfredatına girmediği görülmektedir. Tasavvufi eğitimin sadece bilgi aktarımı ve bir düşünce tarzının geliştirilmesini değil, aynı zamanda ahlaki gelişimi hedeflemesi tasavvufun medrese müfredatına girmemesinin sebepleri arasındadır. Osmanlı'nın son döneminde kurulan Medresetü'l-Müte-hassisîn ile tasavvuf dersi medrese müfredatına girmişse de, dönemin şartları dolayısıyla bu medresede devam eden bir eğitim yapılamamıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim reformlarının bir devamı olarak kurulan Dârülfünun'un İlahiyat bölümünde, 1913 yılından itibaren tasavvuf tarihi dersi konulmuş ve böylece tasavvuf ilk defa tekkelerin dışında, pratiği hedeflenmeden bir kültür tarihi dersi olarak nitelenebilecek şekilde öğretilmeye başlamıştır. Darülfünun İlahiyat'ta tasavvuf tarihi dersini Mehmet Ali Aynî Bey vermiş ve ilgili ders notları "Tasavvuf Tarihi" başlığı ile bir kitap halinde basılmıştır. Kitap diğer dinlerde tasavvuf ve İslam'da tasavvuf şeklinde iki ana bölüm ihtiva eder. Bu tebliğde Türkçe olarak ilk defa kaleme alınmış olan bu "Tasavvuf Tarihi" kitabının kurgusu tartışılarak muhtevası tahlil edilecektir. Ayrıca Aynî'nin kitaptaki temel bakış açılarının sonraki dönemde üniversite talebeleri için kaleme alınan tasavvuf tarihi kitaplarında kendisine ne kadar yer bulduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

---

* Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, osmanari@istanbul.edu.tr

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'TA KELÂM TARİHİ DERSİ

Muhammed Yuşa YAŞAR*

Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nde okutulan Kelâm Tarihi dersi Şerefettin Yaltkaya (1880-1947) tarafından verilmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Diyanet İşleri Başkanlığı görevini deruhte eden Şerefettin Yaltkaya 1924-1933 yılları arasında Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde Kelâm Tarihi dersini iki kitap halinde hazırladığı ders notları üzerinden okutmuştur. Şerefettin Yaltkaya'nın söz konusu eseri 'Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Talebesi Neşriyatı'ndan olarak 1340/1924 tarihinde neşredilmiştir. Henüz Latin alfabesine aktarılmayan eser iki kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap Hâricîyye fırkasını ele almakta; Hâricîliğin zuhuru, ilk Hâriciler, Nehrevân Savaşı, Ezârika, Necedât, İbâziyye gibi alt kolları, Hâricîlerde ictihad gibi konu başlıklarıyla kapsamlı bir Hâricilik tarihini ortaya koymaktadır. İkinci kitap ise Mu'tezile ekolü ile ilgilidir. Kelâm ilminin ortaya çıkışı, Mu'tezile ve kelâm ilmi, Kadîm Mu'tezile, Vâsiliyye, Hüzeyliyye, Nazzâmiyye gibi Mu'tezile'nin alt kolları ve kelâmî görüşleri üzerinde durmaktadır. Şerefettin Yaltkaya'nın söz konusu iki kitap halindeki Kelâm Tarihi notları üç sömestr olarak okutulacak şekilde planlanmıştır. Birinci sömestrde Hâricîler, ikinci sömestrde Mu'tezile'nin doğuşu ve Şahhâm'a (ö. 270/883) kadar olan ilk Mu'tezilîler, üçüncü sömestrde Şahhâm sonrası Mu'tezile konuları okutulmuştur. Tebliğimizde bu iki ders kitabının muhtevası üzerinden Kelâm Tarihi dersinin genel çerçevesini belirleyerek mahiyeti hakkında bilgiler aktarmaya çalışılacaktır.

---

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, yusa@istanbul.edu.tr

DÂRÜLFÜNUN İLAHİYAT'TA OKUTULAN İSLAM TARİHİ DERSLERİ

Tuba YILDIZ*

II. Abdülhamid'in 25. Cülusunun yıl dönümüne rastlayan 1900 yılında uzun tecrübeler sonucu kurulan Darü'l Fünun-u Şahane'nin üç fakültesinden biri olan Ulum'u Aliyye-i Diniyye'nin yoğun programı içinde İslam Tarihi derslerinin de olduğu görülmektedir. Müfredatta belirlenen şekliyle tarih dersleri tek bir konu altında birleştirilerek genel bir İslam tarihi çerçevesi çizmek yerine çeşitli ilim dalları altında kapsamlı bir eğitim planı içerisinde hazırlanmış, bu şekliyle de talebelerin tarih ilmine olan ilgilerini artırmayı hedeflemiştir. Bu çalışma Darü'l Fünun İlahiyat Fakültesinde kategorize edilmiş İslam tarihi derslerinin içeriği ile müfredatın belirlenmesindeki temel saikleri incelemektedir. Derslerin ilahiyat ilimlerine olan etkisi kadar bu dersleri okutan ve yön veren ilim erbabının katkıları da önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırma İslam tarihi derslerini veren müderrislere de değinerek, müderrislerin derslerde ele aldıkları konular bağlamında dönemin tarih ilmine bakışını ortaya koymayı planlamaktadır.

---

* Arş. Gör., *Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü* tubayildiz@trakya.edu.tr

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for note-taking, organized into approximately 14 rows of 15 lines each.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı İskenderpaşa Mah.
Kavalalı Sok. No:1 Fatih / İSTANBUL Tel:0212 532 60 11